

concupiscentia superbie et vanitatis; pice, id est, concupiscentia luxuria carnalis; malleolis, id est, concupiscentia mundane cupiditatis, qua desiderat avarum hominem, sicut malleoli sarmenta sunt desiderata. Ex hâc fornacē eripiuntur pueri, id est, innocentes; vincula consumuntur, id est, difficultas ad bonum, et pronitas ad malum; servantur autem illæsa sarabala, id est, bona que honestat, quæ tegunt membra pudibunda; thiaræ, id est, bona que delectant, quia ponuntur in capite; calceamenta, id est, bona que sustentant; vestes, id est, bona que conservant; flamma autem quæ diffunditur per eubitos quadrigatæ novem, et quinquagesimum non attingit, significat ponam inferni, que nunquam consequetur remissionem jubilei, id est, requiem aeternam, que per remissionem jubilei significatur in Scripturæ, quia in inferno nulla est remissio.

MENOCIUS.

TUNC REX PROMOVIT SIDRACH, MISACH ET ARDE-NAGO, etc. Non solùm pristine dignitati restituit, sed etiam honoribus auxit.

LYRANUS.

VERS. 99. — NABUCHODONOSOR REX. Hæc est tercia visio significans Christi prædicationem contra humana prospéritatem. Materia autem huius visionis est factum Nabuchodonosor, qui propter offensam Dei septem annis versus fuit in amériam, herbarum radibus inter animalia nutritius, et post per Dei misericordiam ad regnum restitutus, et sié humiliatus regem coeli laudare coepit; in quo ostenditur mysterium dominice prædications, scilicet, humanae prospéritatis finem labilem ostendens. Causa finalis est prænuntiatio Christi prædicantis, tridipatio Dei omnipotens, humiliatio regis superbientis, exaltatio Daniels interpretantis, consolatio populi servientis. Causa efficiens est spiritus sancti instinctus, quem habuit Daniel tanquam vir sobrius et devotus, humilius et subiectus, interpretatione assuetus. Causa autem formalis consistit in modo scribendi hanc visionem, quia scribitur per modum epistole, quia est epistola regis Nabuchodonosor missa per totum regnum suum ad laudem Dei in memoriam hujus facti, que à Daniele posita est in serie hujus libri. Et ideo dividitur per modum epistola, quia primò ponitur salutatio; secundò, subiungitur narratio, ibi: *Signa, id est, tertio infertur conclusio*, ibi: *Nunc igitur. In salutatione autem preponitur persona salutans, quia est major, cum dicatur: Nabuchodonosor rex. Postea subduntur persone salutatae, cum dicatur:*

ONNIBUS POPULIS, etc. Quia erat monarca Orientis,

CAPUT IV.

1. Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, et florens in palatio meo.

2. Somnium vidi, quod perterritum me: et cogitationes meæ in strato meo, et visiones capituli mei, conturbaverunt me.

3. Et per me propositum est decretum ut introducerentur in conspectu meo cuncti sapientes Babylonis, et ut solutionem somnii indicarent mihi.

ut dictum est. Tertiò describuntur bona optata personis salutatis, cum dicatur:

PAX VOBIS MULTIPLECTUR. Quia bonum pacis debet rex optare subditis, quia ad hoc eis preponitur.

MENOCIUS.

NABUCHODONOSOR REX, OMNIBUS POPULIS, GENTIES, ET LINGUIS, QUI HABITANT, etc. Est hic nova nova rei narratio: est enim hie titulus epistola regis, quæ sequitur cap. 4.

TIRINUS.

NABUCHODONOSOR REX, OMNIBUS POPULIS, GENTIES, ET LINGUIS, QUI HABITANT IN TERRA UNIVERSA, PAX VOBIS MULTIPLECTUR. Est hic titulus epistola regie que proxime sequitur cap. 4.

LYRANUS.

VERS. 99. — SIGNA ET MIR. Ille ponitur consequenter epistola narratio; et primò ponitur in generali; secundò in speciali, ibi: *Ego Nabuchodonosor. Circa primum considerandum, quod hic in generali narratur factum Nabuchodonosor quoniam propero superbiu[m] suu[m] in amentiam versus est et humiliatus; et per consequens a Deo in regnum restitutus; propero quod fuit motus ad Deum hanciamandum, et per epistolam ad laudem Dei suos subditos invitandum, et hoc est quod dicunt hie, signa, id est, opera diuinissima facta ad inducendum homines ad Dei reverentiam.*

ET MIRABILIA, quia excedunt intellectus humani facultatem.

FECIT APUD ME, id est, in persona mea; et sunt verba Nabuchodonosor.

DEUS EXCELSUS. Hoc dicunt ad differentiam illorum qui in templo celebantur.

PLACUIT ERGO MIHI PREDICARE, id est, solemniter per epistolam divulgare.

LYRANUS.

VERS. 100. — SIGNA EIUS, id est, opera super naturam facta.

QUIA MAGNA SUNT, id est, talia quod nullus potest similis facere.

ET MIRABILIA EIUS, cui nullus potest resistere, vel etiam impeditre.

ET REGNUM EIUS REGNUM SEMPER TERNUM, id est, sine fine.

ET POTESTAS EIUS IN GENERATIONEM, etc., id est, in omnem nationem.

MENOCIUS.

SIGNA EIUS, QUIA MAGNA SUNT; ET MIRABILIA EIUS, QUIA FORTIA; ET REGNUM EIUS REGNUM SEMPER TERNUM, ET POTESTAS EIUS IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM, id est, fortis et potenti Dei manu patrata.

CHAPITRE IV.

1. Moi Nabuchodonosor, étais en paix dans ma maison, et plein de gloire dans mon palais.

2. J'ai vu un songe qui m'a effrayé; et étant dans mon lit, mes pensées, et les images qui se présentaient à mon imagination, m'épouvanterent.

3. C'est pourquoi je publiai une ordonnance, pour faire venir devant moi tous les sages de Babylone, afin qu'ils me donnassent l'explication de mon songe,

4. Tunc ingrediebantur arioli, magi, Chaldaei et aruspices, et somnium narravi in conspectu eorum: et solutionem ejus non indicaverunt mihi:

5. Donec collega ingressus est in conspectu meo Daniel, cui nomen Baltassar, secundum nomen dei mei, qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso: et somnium coram ipso locutus sum.

6. Baltassar princeps ariolorum, quoniam ego scio quod spiritum sanctorum deorum habeas in te, et omne sacramentum non est impossibile tibi: visiones somniiorum meorum, quas vidi, et solutionem earum narrara.

7. Visio capitis mei in cubili meo: Videbam, et ecce arbor in medio terra, et altitudo ejus nimia.

8. Magna arbor et fortis, et proceritas ejus continens colum: aspectus illius erat usque ad terminos universæ terre.

9. Folia ejus pulcherrima, et fructus ejus nimius: et ea uniuersorum in ea: subter eam habitantes animalia et bestie, et in ramis ejus conversabantur volucres coeli: et ex ea vescebatur omnis caro.

10. Videbam in visione capitis mei super stratum ruscum: et ecce vigil, et sanctus de celo descendit.

11. Clamavit fortiter, et sic ait: Succidite arborcm, et præcideite ramos ejus: extinxite folia ejus, et dispergit fructus ejus: fugient bestiae que subter eam sunt, et volucres de ramis eius.

12. Verumtamen germin radicum ejus in terra sinita, et alligetur vinculo ferreo et æreo, in herbis que foris sunt, et raro coili tingatur, et cum foris pars ejus in herba terra.

13. Cor ejus ab humano commutetur, et cor feræ detur ei: et septem tempora mutentur super eum.

14. In sententiâ vigilum decreatum est, et sermo sanctorum, et petitio: donec cognoscant viventes, quoniam dominus Excelens in regno hominum, et cuicunque voluerit, dabit illud, et humilium hominem constitut super eum.

15. Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor rex: tu ergo, Baltassar, interpretationem narra festinus: quia omnes sapientes regni mei non queunt solutionem edicere mihi, tu autem potes, quia spiritus deorum sanctorum in te est.

16. Tunc Daniel, cuius nomen Baltassar, coepit intra semipeltum tacitus cogitare quasi una: et cogitationes ejus conturbabant eum. Respondens autem rex ait: Baltassar, somnium et interpretatio ejus non conturbent te. Respondit Baltassar, et dixit: Domine mi, somnium his qui te oderunt, et interpretatio ejus hostibus tuis sit.

17. Arborum quam vidi sublimem, atque robustam, ejus altitude pertinet ad colum, et aspectus illius in omnem terram.

18. Et rami ejus pulcherrimi, et fructus ejus nimius, et esca omnium in ea: subter eam habitantes bestiae agri, et in ramis ejus commorantes avec coeli.

19. Tu es rex, qui magnificatus es, et invalidisti: et magnitudo tua crevit, et pervenit usque ad colum, et potestas tua in terminos universæ terre.

4. Alors les devins, les mages, les Chaldéens et les anguilles étaient venus devant moi, je leur racontai mon songe; et ils ne purent me l'expliquer.

5. Enfin Daniel notre collègue parut devant nous, lui qui a nom Baltassar, selon le nom de mon dieu, et qui a dans lui-même l'esprit des dieux saints. Je lui racontai mon songe, et je lui dis:

6. Baltassar, princeps des devins, comme je sais que vous avez en vous l'esprit des dieux saints, et qu'il n'y a point de secret que vous ne puissiez pénétrer, dites-moi ce que j'ai vu en songe, et donnez-m'en l'explication.

7. Voici ce qui m'a été représenté en vision, lorsque j'étais dans mon lit. Il me semblait que je voyais au milieu de la terre un arbre qui était excessivement haut.

8. C'était un arbre grand et fort, dont la hauteur allait jusqu'au ciel, et qui paraissait s'étendre jusqu'à extrémités du monde.

9. Ses feuilles étaient très-belles, et il était chargé de fruits capables de nourrir toutes sortes d'animaux: les bêtes privées et les bêtes sauvages habitaient dessous; les oiseaux du ciel demeuraient sur ses branches, et tout ce qui avait vie y trouvait de quoi se nourrir.

10. J'eus cette vision étant sur mon lit; alors celui qui veillait, et qui est saint, descendit du ciel,

11. Et ria d'une voix forte: Abatez l'arbre, coupez-en les branches, faites-en tomber les feuilles, et repandez-en les fruits; que les bêtes qui étaient dessous s'enfuient, et que les oiseaux s'envoient de dessus ses branches.

12. Laissez-en néanmoins en terre la tige avec ses racines; qu'elle soit liée avec des chaînes de fer et d'airain, parmi les herbes des champs; qu'elle soit mouillée de la rosée du ciel, et qu'elle paise avec les bêtes sauvages l'herbe de la terre.

13. Qu'on lui ôte son cœur d'homme, et qu'on lui donne un cœur de bête; et que sept temps se passent sur lui en cet état.

14. C'est ce qui a été ordonné par ceux qui veillent; c'est la parole et la demande des saints, jusqu'à ce que les vivants connaissent que c'est le Très-Haut qui a la domination sur les royaumes des hommes; qui les donne à qui il plaît, et qui établit roi, quand il veut. Le dernier d'entre les hommes.

15. Voilà le songe que j'ai eu, moi Nabuchodonosor rex; hâtez-vous donc, Baltassar, de m'en donner l'explication; car tous les sages de mon royaume n'ont pu me l'interpréter; mais pour vous, vous le pouvez, parce que l'esprit des dieux saints est en vous.

16. Alors Daniel, surnommé Baltassar, commença de penser en lui-même, sans rien dire, pendant près d'une heure; et les pensées qui lui venaient lui étaient le trouble dans l'esprit. Mais le roi, prenant la parole, lui dit: Baltassar, que ce songe et l'interprétation que vous avez à en donner ne vous troubleront point. Baltassar lui répondit: Seigneur, que le songe retombe sur ceux qui vous haïssent, et son interprétation sur vos ennemis.

17. Vous avez vu un arbre qui était très-grand et très-fort, dont la hauteur allait jusqu'au ciel, et qui semblait s'étendre sur toute la terre.

18. Ses branches étaient très-belles; il était chargé de fruits; et vous y trouviez de quoi se nourrir; les bêtes de la campagne habitaient dessous, et les oiseaux du ciel se retrouvaient sur ses branches.

19. Cet arbre, ô roi! c'est vous-même, qui êtes devenu si grand et si puissant; car votre grandeur s'est accrue et élevée jusqu'au ciel; votre puissance s'est étendue jusqu'aux extrémités du monde.

20. Quod autem vidit rex vigilem et sanctum descendere diu celo; et dicere : Succidit arborum, et dissipate illam : attamen gerimen radicum eius in terrâ dimittit, et vinculatur ferro et aere in herbis foris ; et rora celi conspergatur, et cum feris sit pubulum eius, donec septem tempora mutentur super eum.

21. Hic est Interpretatio sententia Altissimi, que pervenit super dominum meum regem :

22. Ejicent te ab hominibus, et cum bestias feris que erit habitatio tua, et fenum ut hos comedet, et rora celi infundabis ; septem quoque tempora mutantur super te ; donec scias quod dominus excelsus super regnum hominum, et cuiuscumque voluntate illud.

23. Quod autem praecepit ut relinqueretur germin radicum ejus, id est, arboris : regnum tuum tibi manebit, postquam cognoveris potestatem esse coelestem.

24. Quoniam vero, rex, consilium meum placet tibi : peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum : forsitan ignoras delictum tuum.

25. Omnia haec venerunt super Nabuchodonosor regem.

26. Post finem mensium duodecim, in aula Babylonis deambulabat.

27. Respondit rex, et ait : Nonne haec est Babylon magna, quam ego edificavi in domum regum, in robore fortitudinis mea, et in gloria decoris mei ?

28. Cumque sermo adhuc esset in ore regis, vox de celo ruit : Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex : Regnum tuum transiit a te,

29. Et ab hominibus ejicent te, et cum bestiis et feris erit habitatio tua : fenum quasi bos comedet, et septem tempora mutantur super te, donec scias quod dominus excelsus in regno hominum, et cuiuscumque voluntate, det illud.

30. Eadem hora sermo completus est super Nabuchodonosor, et ex hominibus abjectus est, et fenum ut bos comedet, et rora celi corpus ejus infectum est : donec capilli ejus in similitudinem aquilarium crescerebant, et ungues quasi avium.

31. Ignotus post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos meos ad celum levavi, et sensus meus redditus est mihi : et Altissimus benedixi, et viventem in semperitura lundavi et glorificavi : quia potesta ejus potest semperita, et regnum ejus in generationem et generationem.

32. Et omnes habitatores terra apud eum in nihilum reputati sunt : juxta voluntatem enim suam facit, tam in virtutibus celi quam in habitatoribus terra : et non est qui resistat manu ejus, et dicat ei : Quare fecisti ?

33. In ipso tempore sensus meus reversus est ad me, et ad honorem regni mei decorumque pervenit : et figura mea reversa est ad me : et optimates mei, et magistratus mei requirerunt me, et in regno meo restitutus sum, et magnificientia amplior addita est mihi.

20. Vous avez vu ensuite, ô roi ! que celui qui veille et qui est saint, est descendu du ciel, et qu'il a déclaré : Abat cet arbre, coupe-en les branches ; réservez-en bêanmoins en terre la tige avec les racines ; qu'elle soit liée avec le fer et l'airain parmi les herbes des champs ; qu'elle soit mouillée par la rosée du ciel, et qu'il passe avec les bêtes sauvages, jusqu'à ce que sept temps soient passés sur elle.

21. Et voici l'interprétation de la sentence du Très-Haut, qui a été prononcée contre le roi mon scient :

22. Vous serez chassé de la compagnie des hommes, et vous habiterez avec les animaux et les bêtes sauvages : vous mangerez du foin comme un boeuf : vous serez trempé de la rosée du ciel : sept temps se passeront ainsi sur vous, jusqu'à ce que vous reconnaissiez que le Très-Haut tient sous sa domination les royaumes des hommes, et qu'il les donne à qui il lui plait.

23. Quant à ce qui a été commandé qu'on réservât la tige de l'arbre avec ses racines, cela vous marquera que votre royaume vous demeurera, après que vous aurez reconnu que toute puissance vient du ciel.

24. C'est pourquoi, suivez, ô roi, le conseil que je vous donne : Rachez vos péchés par les amourees, et vos iniquités par les œuvres de miséricorde envers les pauvres. Peut-être que le Seigneur vous pardonnera vos offenses.

25. Toutes ces choses arriveront depuis au roi Nabuchodonosor.

26. Douze mois après, il se promenait dans le palais de Babylone :

27. Et le roi se mit à dire : N'est-ce pas la cette grande Babylone dont j'ai fait le siège de mon royaume, que j'ai bâtie dans la grandeur de ma puissance, et dans l'éclat de ma gloire ?

28. A peine le roi avait-il prononcé cette parole, qu'on entendit cette voix du ciel : Voici ce qui vous est annoncé, à Nabuchodonosor roi ! Votre royaume passe de vous.

29. Et vous serez chassé de la compagnie des hommes : vous habitez avec les animaux et avec les hêtres farouches : vous mangerez du foin comme un boeuf : et sept temps passeront sur vous, jusqu'à ce que vous reconnaissiez que le Très-Haut a un pouvoir absolu sur les royaumes des hommes, et qu'il les donne à qui il lui plait.

30. Cette parole fut accomplie à la même heure en la personne de Nabuchodonosor. Il fut chassé de la compagnie des hommes ; il mangea du foin comme un boeuf ; son corps fut trempé de la rosée du ciel : en sorte que les cheveux lui croîrent comme les plumes d'un aigle, et que ses ongles devinrent comme les griffes des oiseaux.

31. Après que le temps fut été accompli, moi Nabuchodonosor, j'levai les yeux au ciel, le sens et l'esprit me furent rendus ; je bénis le Très-Haut ; je louai et je glorifiai celui qui vit éternellement ; parce que sa puissance est une puissance éternelle, et que son royaume s'étend dans la succession de tous les siècles.

32. Tous les habitants de la terre sont devant lui comme un néant : il fait tout ce qu'il lui plaît, soit dans les vertus célestes, soit parmi ceux qui sont sur la terre ; et nul ne peut résister à sa main puissante, ni lui dire : Pourquoi avez-vous fait ainsi ?

33. En même temps le sens me revint, et je reconnus tout l'éclat et toute la gloire de la dignité royale. Ma première forme me fut rendue ; les grands de ma cour et mes principaux officiers vinrent me chercher ; je fus rétabli dans mon royaume, et je devins plus grandi que jamais.

34. Nunc igitur ego Nabuchodonosor lando, et magnifico, et glorifico regem celi : quia omnia opera eius vera, et via eius iusticia, et gradientes in superioribus potest humiliare.

VARIETAS LÉCTIONUM. A vers. 1, 2 et 3.

Vers. 1. — Vulg. Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, et florens in palatio meo.

Arias. Et frondosus.

Tigur. Felix et opulentus.

Theodor. addit. Et pinguis in throno meo.

Nobilis testatur aliquis post, in palatio meo, addidisse, in throno meo.

Syr. Dum tranquillus essem et pacificus.

Arab. Cum prosper essem, etc., abundans.

2. — Vulg. Somnium vidi quod perterruit me, et cogitationes mee in strato meo, et visiones capituli mei, conturbaverunt me.

CONCORDIA ET PROPOSITION LITERALIS.

Vers. 1. — Quietus eram in domo mea. Alii : Felix : Select pacificum, prosperum, tranquilum denotat. Et florens in palatio meo. Alii : Frondosus, opulentus, etc. Hebr., raghabam abundantem, et metaphoricè, frondosus dicit : arbor enim que in frondibus est copiosa, abundans, opulent in eis nominatur. 2. Conturbaverunt me. Alii : Anxerunt me, nos solum enim perterruit me, sed angustis affectus.

ANNOTATIONES.

Nabuchodonosor ad emphasis facienda fidei causa posita sunt : sicut nunc scripta quibus fidem facere voleamus, ita exorditur : Ego Titus afflui, etc.

QUIETUS. Pacificus, et prosper.

FLORENS. Potentia, divinitas, gloria.

LYRANUS.

Vers. 2. — Somnium vidi, divinitus immisum. Quod perterruit me, divina virtus hoc faciente. Sequitur :

MONCHIUS.

COGITATIONES MEAE. Vel somnium ipsum cogitationes vocat, ut superiori e., n. 29 et 30, vel de cogitationibus loquitur, que postquam evigilavit sollicitum, et anxius illum habuerunt.

VISIONES CAPITI MIEI, somnium meum.

Vers. 3. — ET PER ME PROPOSITIONE, etc. Ile implicit personam interpretantem tangere : Ut introdicerentur in respectu meo.

VARIETAS LÉCTIONUM. A vers. 4 ad 6.

Vers. 4. — Vulg. Tunc ingrediebant arioli, magi, Chaldei et astrospices, et somnium narravi in conspectu eorum ; et solutionem ejus non indicaverebant mihi.

Pagan. Astrologi, genethliaci, casdim et divini. Alii, in v. 2, c. 2.

5. — Vulg. Baltasar princeps ariolorum, quoniam ego solo quod spiritum sanctorum deorum habeas in te, et omne sacramentum non est impossibile, tibi : visiones somniorum meorum, quas vidi, et solutionem eorum narra.

Pagan. Princeps genethliacorum, etc., et omne sacramentum non est tibi absconditum.

Arias. Non facit tibi negotium.

Sept. Princeps incantatorum quem ego novi quod spiritus Dei sanctus in te, etc., et conjecturam ejus dic mihi.

Arias. Et usque ad novissimum intravit, etc., donec venit Daniel, etc.

Sept. Qui spiritum Dei sanctum in semelipsu.

LYRANUS.

Arab. Cujus nullum arcuatum est arduum.

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

VERS. 4. — *Ingrediebantur arioli, magi, etc.* Alii : *Astrologi, genethliaci, etc.* Vide Concordiam v. 2, c. 2, et v. 10, 5. *Donec collega ingressus est.* Alii Hebraizantes non habent, *collega*, nec Graeci codices, sed est in Chaldeo, itaque in versione Aquile, Sym. et Theodot., ut testatur S. Hier. Perperam apud Theodor., pro *triaecis*, id est, *collega, socius, legitur trapez*, id est, alter. *Qui habet spiritum sanctorum deorum in semetipso* : Sep. *Qui spiritum Dei sanctum habet.* Jam diximus *elohim*, pro quo Chaldaeus dicit *elahim* tam Deum quām deos significat, esto sit plurale, et quia pluralis est numeri, additur ei pariter epithetum plurale *hades*, quod pari modo tam *sancutum quām sanctos*, vel *sanctorum reddi potest.* 6. *Omne sacramentum non est impossibile tibi.* Alii : *Omne sacramentum non est tibi absconditum, non facit tibi negotium.* Quasi dicat : Non superat tuam facultatem nec intelligentiam.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

VERS. 4. — TUNC INGREDIEBANTUR ARIOLI. Supra expositum est qui dicebantur arioli, et ceteri hic nominati.

ET SOLUTIONEM EJUS; quia hoc est solius Dei; ex quo patet eos falsum respondisse in primā visione, quando dixerunt : *Rex dicit somnum serui suis, et sicut omnem indicabimus*; quia hoc dicitur exp̄s̄e, quod rex paravit somnum in conspectu eorum; tamen nescierunt interpretari.

MENOCIUS.

ARIOLI, MAGI, CHALDEI, etc. Vide dicta supra cap. 1, n. 20.

LYRANUS.

VERS. 5. — DONEC COLLEGA, id est, familiaris.

INGRESSUS EST IN CONPECTU. Quærerit ergo quare non fuit primō vocatus cum aliis, et maximē quia aliis ei somnum exposuerat, ut dictum c. 2. Dicendum quod erat absens pro aliquo ardore regni negotiō, propter quod rex non praecepit interfici sapientes, sicut prius praeceperat in similis causa, quia expectabat Danielēm, et hoc videtur sonora littera, cūm dicitur : *Solutionem ejus non indicaverunt mihi, etc.*

CUI NOME BALTHASAR, quia tali nomine vocabatur deus Nabuchodonosor.

QUI HABET SPIRITUM DEORUM, etc., ad interpretandum somnia : propter hoc ars interpretandi somnia dicebatur scientia divina; unde et Albertus magus super librum de Somno et Vigiliis, dicit Socratem exclamans Atheniensibus, laudantem scientiam divinationis somniorum, dicentem : Absit à me ut hanc vestram, quam experti estis per somnia, dicam esse falsam scientiam, sed hanc ut divinam me ignorare profiteor, humana me scire exiliter protestatus sum; et ut verum fatear, hoc solū me scire arbitratus sum quod ignoro, cōd quod scientiam deorum, vel sanctorum non sum adeptus, sequitur.

LYRANUS.

COLLEGA, Græcē *trapez*, socius, collega. Ita rex Danielēm appellat, quia participem cum fecerat administrationē imperii. Potest mirum videri Danielēm prioris somniū explicacionē nobilēm vocatum non fuisse. Causa hæc fortasse fuit, quod Daniel homo peregrinus, quamvis in magnā sapientia op̄ione esset, tamen ex consortio, et velut academia sapientum Chaldeorum non esset. Itaque cūm sa- pientes vocabantur, Chaldei soli veniebant, quod et

supra factum videmus, c. 2, et infra iterum videmus.

SECUNDUM NOMEN DEI MEI. Nomen enim Baltassar a Belo de Chaldeorum deductum est : vide dicta cap. 1, n. 7.

SPIRITUM DEORUM, spiritum propheticum. Dicit deorum, quia loquitor ut idololatrica. Theodotion tamē, teste S. Hieronymo, et editio Sept. Romana habent : *Qui spiritum Dei sanctum habet in semetipso.* Hebreum enim *elohim*, pro quo Chaldae *elahim* dicunt, tam Deum quām deos significat, et quia *elohim* pluralis formam habet, propterea illi additur epithetum plurale *quadruplicis*, quod pari modo tam *sancuti*, quam *sanctorum* verti potest.

TRINUS.

DANIEL COLLEGA, supple, meus. Nam rex participem eum fecerat imperii sui, cūm præficeret eum administrationē totius Babylonie, capite 2, versu 48 : *Cui nomen Baltassar secundum nomen Dei mei.* Nam *Baal*, seu *Bel* deus erat Babyloniorum. Unde Baltassar, istem est aī sic dicas *Baalis thesaurus*, ut capite primo dixi. Solebant verò prælustrioribus personis, et præsertim regibus, nomina propriiora deorum profigi, ut alibi me dixisse memini. *Habet spiritum deorum sanctorum.* Plurale, magnificentia causā, pro singulis, quasi dicat : *Spiritus Dei sancti*, ut vertunt Sept. et Theodotion, teste sancto Hieronymo. Et passim Hebrei ac Chaldei nomen unius Dei efficerunt numero plurali *elohim*, *elahim*. Porro per spiritum hunc Dei intelligit spiritum propheticum. Divinitati enim propria est divinatio, et prænōto futurorum contingit, aquē ac secretorum cordis.

LYRANUS.

VERS. 6. — BALTASSAR PRINCIPES, etc., id est, divinatores; et hoc ratione divinæ sapientiae, quam habebat, et non ali, et hoc est quod subditur,

QUONIAM EGO SCIO QUOD SPIRITUS SANCTORUM DEORUM HABEAS IN TE. Dicit, deorum sanctorum, ad differentiam demonum à quibus magi et arioli, et hujusmodi quarebant responsa : loquitor etiam in plurali de Deo, secundum morem gentilium. Sequitur :

ET OMNE SACRAMENTUM, id est, secretum.

NON EST IMPOSSIBILE, quasi dicat : Omne secretum potes aperire.

VISIONES SOMNORUM MEORUM QUAS VIDI. Non petit hic Nabuchodonosor narrationem sui somniū, quasi ignoraret sicut in primā visione; quia hoc somnum

constitutum fuisse principem magorum, incantatorum, Chaldeorum, et aruspicum. Vide etiam Gen. 44, de Joseph.

MENOCIUS.

PRINCIPES ARIOLORUM. Non quod ipse ariolus esset, sed quod rex cum proper prioris somniū explicacionem ariolis et magis præficeret, ut habemus supra, cap. 2, n. 48. Vel sensus est, princeps et summus sapientum, accipiendo nomen arioli in bonam partem.

SACRAMENTUM, mysterium, arecanum.

NON EST IMPOSSIBILE TIBI, illud evolvere et explicare.

TIRINUS.

OMNE SACRAMENTUM, etc., id est, nullius mysterii, seu arcani detectio superat tuam facultatem, tuam scientiam, tuam intelligentiam.

VARIETAS LECTORUM. A vers. 7 ad 12.

VERS. 7. — *Vulg.* Visio capitū mei in cubili meo : Videbam, et ecce arbor in medio terra, et altitude eius nimis.

Arias. Visiones capitū mei videns fui.

Tig. Arborēm in terrā extime proceritatis.

8. — *Vulg.* Magna arbor et fortis : et proceritas eius contingens cœlum : aspectus illius erat usque ad terminos universi terra.

Sept. Magnifica est arbor, et invaluit, etc., et mole eius usque ad terminum universi terra.

Syr. Tum crevise arborēm, et ingentia evasisse.

Arab. Et latitudine eius usque ad extremā terra.

9. — *Vulg.* Folia ejus pulcherrima, et fructus ejus nimis ; et esca universorum in eā : subter eam habitant animalia, et bestiae, et in ramis ejus conversabant volucres colī : et ex eā vesebarunt omnis caro.

Pagn. Ramus ejus pulcher, et fructus ejus mulus sub eum umbra faciebat bestias.

Tigur. Frondes ejus pulchrae, et fructus ejus copiose erat, etc., in ramis ejus nidulabant aves.

10. — *Vulg.* Videbam in visione capitū mei super

CONCORDIA EX EXPOSITIO LITTERALIS.

VERS. 7. — *Visio capitū mei in cubili meo; ali, visiones.* Vocant *visions* in plurali numero, cūm esset unum somnum, quia multa in uno somno vidi, arbore, flora, bestias, etc. *Et ecce arbor in medio terra :* non vera arbor, sed effigies, seu figura illius. 10. *Et ecce Vigil; Sept. : Et ecce Hir.* Sumpserunt ex Chaldeis, ḡh̄r, quod significat angelum, vigiliem; angelus autem *vigil* dicitur, quia non obruit somno ut homo, utpote carens coroore. 12. *Germen radicum ejus in terrā sinistre;* ali, firmitudinem, radix enim est arboris firmata.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

mei. Quia tales visiones sunt in parte imaginativa, que viget in capite.

Is cubili meo, quia in somno est facta ista visio quietissim⁹ sensibus exterioribus, *hic est*. Scilicet que sequitur.

VIDEAM, etc. Per arborēm Nabuchodonosor significatur, quia secundum Philosophum homo est quasi arbor inversa habens radices sursum, id est, capillos vel os, quia radices sunt ori similes (2 de anima).

IN MEDIO TERRE, quia Babylon, ubi regnabat Nabuchodonosor est in medio climate terra habitabilis, scilicet in quarto secundum Alfragnum.

ET ALTISSIMO, etc., propter potentiam Nabuchodonosor, et eius superbiam.

VEAS. 8. — MAGNA, etc., propter regum extensio-
dem.

ET FORTIS, propter magnam militiam, et peritiam
armorum.

ET PROCERITAS, etc., propter Nabuchodonosoris ex-
cellentiam, qui de infimo statu ad tantum potentiam
devenierat, ut supra dictum est.

ASPECTUS ILLUS ERAT USQUE AD TERMINOS, etc. Quia
ab habitantibus in remota partibus timebatur ne
eos invaderet.

MENOCCHIUS.

MAGNA ARBOR ET FORTIS, etc.; quia querens, aut
robur, quod inde nomen habet: significatur Nabu-
chodonosoris imperium, et gloria sublimitate et am-
plitudine, longe latèque patet, et viribus valens, et
robustum.

ASPECTUS ILLUS, et species illius.

LYRANUS.

VEAS. 9.—FOLIA EIS FULCRARIAT. Hoc dicit quan-
tum ad eis ornatum et jocalia, que diversis regis
superatis congregaverat.

ET FRUCTUS EIS NIMIS, propter multitudinem di-
vinitatis artificialium.

ET ESCA, etc., propter multitudinem divitiarum na-
turalium.

SCUTER EAM, etc., id est, simplices.

ET BESTIE, id est, feroes, quia nimis audet
resistere ei.

ET IN RAMIS. Per volucres intelliguntur garris, et
mendaces ad alta tendentes, quia tales solent principi-
bus esse laterales.

MENOCCHIUS.

ESCA UNIVERSORUM IN EA. Tam copiosus fructus in
ea erat, ut omnibus animalibus aliis satis esset.
Significatur omnis homines Nabuchodonosoris
opus vivere potuisse.

LYRANUS.

VEAS. 10. — VIDERAT. Hic consequenter narratur
visio in quantum continebat sententiam Dei: unde
dictu[m] sic: Videbam, scilicet prosperitatem statu-
mei.

IN VISIONE CAPITIS. Quia prosperitas presentis vita
non est nisi quasi somnium, unde dicitur in Psalm. :
Dormient somnum suum, et nimirum inuenient omnes
viri divitiarum in mandibulis suis.

ET ECCE VIGIL, id est, angelus, quia angeli vigilant
ad custodiam nostram, et ad execuenda Dei mandata,
et quia nunquam cessant ab actu intelligendi, sicut
nos cessamus oppressi somno.

ET SANCTUS. Hoc dicitur ad differentiam demonum,
qua philosophi genites dicebant demones corpora
habere aerea, ut dictum est supra, angelos autem esse
intelligentias omnino separatas.

DE COELO DESCENDIT, quia a Deo mittuntur angelii
ad haec inferiora administranda.

MENOCCHIUS.

VIDERAM IN VISIONE CAPITIS MEI, per quietem, per
sonnum.

Ecce VIGIL, angelus exhibitor, divinae providentie,
et, ut ita dicam, vigilantis minister. Vel, vigi dicitur,
quod, cum corpore carcat, sonno non obtratur.

LYRANUS.

Vici, et quidem sanctus, de celo descendens est
angelus, ut virtus Sep., isque Babylonie prases et
vinculus, ut ex v. 14 colligatur. Vocantur autem vigiles
angelii, tum quia incorporei, sonno nunquam egent,
sed infatigabiles nutui et operi Dei perpetuo inten-
dunt; tum quia rebus humanis praepositi a Deo, illi-
dem gubernandi acerrime invigilant, inquit S. Hieronimus.

LYRANUS.

CLAMAVIT FORTITER, ad insinuandam auctoritatem
divinae sententiae.

SUCCIDITE ARBOREM, quia Nabuchodonosor de
reigno abjectus est ad tempus, ut dicitur infra eodem
capite.

EXECUTE, etc., id est, decorum regni, quia mul-
tum deprimit in infirmitate longa regis Nabuchodo-
nosor.

ET DISPERGITE FRUCTUS. Quia illo tempore quilibet
rapiebat sibi divitias illius regni.

FUGANT, etc. Quia multi recesserunt de domino
Nabuchodonosor tempore amentiae sua, tam de sim-
plicibus, qui significantur per bestias, quam de prin-
cipibus, qui designantur per volucres ad alta tendentes.

LYRANUS.

CLAMAVIT, etc., SUCCIDITE ARBOREM, id est, impe-
ravit, et gloriam Nabuchodonosoris. Simili metaphorâ
Ezechiel superbum Sedeacim, et regem quoque As-
syriorum comparat arbori excelsa. Comparari etiam
posset Adamus, cuius gloria, robur, et deliciae quia
fœde prostrata sunt per peccatum? Relicta tamen ei
radix, B. Virgo, quæ intacta protulit nobis germe, Christum, qui excissum arborum flori sunt restituit, in
imo florentiorum instauravit. Tropologicè, per hanc
Nabuchodonosoris arborē intelligit Lyranus quen-
vis hominem virtutibus florentem, vel opibus, vel sa-
piencia, vel aliis talentis, si vel peccato, vel puni-
tione, seu divina, seu humana everti contingat.

LYRANUS.

VERUMTAMEN GERME, id est, spem certam rever-
tendi ad regnum post amentiam.

VERS. 42. — ET ALLIGETUR, etc., id est, infirmata
inducta ex divina sententia que infrangibilis est.

ET PRECIDIET RAMOS, id est, filios ejus, vel posteros,
qui dejecti sunt, et interfecti per Medos et Persas, ut
patet capite sequenti.

IN HERBIS, etc., quia tempore amentiae habitat in
campis cum bestiis.

MENOCCHIUS.

GERMEN RADICUM, etc. Stirpem ei relinquere, ut
possit crescere.

ALLIGETUR, is, scilicet qui per hanc arborē si-
gnificatur, Nabuchodonosor.

IN HERBIS, in pratis, aut in campis, sub dio, inter
herbas que raro tinguntur.

ET CUM FERIS, id est, portio cilius sint herbae,
quibus feræ pascuntur. Vel versetur cum feris her-
bas pascens.

VARIETAS LECTIONUM.

VERS. 15. — Vulg. Cor ejus ab humano commutetur,
et cor feræ detur ei: et septem tempora mutentur
super eum.

Arias. Ab homine mutant.

Tigur. Humana ratio illi eripitur, et sensus indatur
belliu[m] donec septem temporum cursus evolvarit.

Syr. Animus ejus ab humano mutetur.

Arab. Antioch. Cor ejus divertatur.

Alex. Cor ejus austerior inter homines.

14. — Vi. g. In sententia vigilum decretum est, et
sermo sanctorum, et petitio: donec cognoscant vi-
ventes, quoniam dominatur excelsus in regno ho-
minum; et euicu[m]que voluerit, dabit illud, et
humilissimum hominem constituet super eum.

Arias. Usque ad verbum quo cognoscant vi-
ventes, etc.

Tig. Eaque res ut fieri censuerat vigiles, etc.,
evehante ad ipsum vel abjectissimum hominum.

Sept. Per decretum Hir sermo, etc., et quod pro

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

Vers. 15. — Cor ejus ab humano commutetur. Explicit Tigur. Humana ratio illi eripitur, id est, usus
rationis. Et cor feræ detur ei. Bene item Tigur.: Sensus indatur belliu[m]. 14. In sententia vigilum decretum est; Sept.: Per decretum Hir. Jam dictum quid Hir significet. 16. Capit intra eisemus cogitare quasi una
horâ; ali, obstupfactus est una horâ, id est, hasit attonus.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

Vers. 15. — COR EIUS AD HUMANUM COMMUTETUR,
quia perdidit usum rationis per amentiam, et sic
factus est quasi bestia: quia vita hominis non differt
a vita bestialium, nisi per usum rationis, non quia fuit
mutatus in bovem, ut dicit Josephus, qui licet ve-
ractor narret historiam veteris Testamēti, tamen
quando vult exponente, turpiter deficit, sicut de nu-
ditate Adae in statu innocentiae, dicit Josephus quid
non erubescat, et exponebat, rationem assignat,

quia Adam vixit tunc in simplicitate bestiali, sicut
pueri ante usum rationis non erubescunt de sua
nuditate. Sed hoc est manifeste falsum, quia sic per
peccatum melioratus fuisse status primi hominis,
quia per hoc adeptus fuisse usum rationis: et con-
tempsit modo dictu[m] hic Josephus, dicendo quid Nabu-
chodonosor fuit mutatus in bovem.

Et septem tempora, id est, septem anni, per tem-
pus enim intelliguntur annos in Scriptura, ut dicitur
e. 12, cim dicitur: Per tempus, et tempora, et dimi-
tiam tempora. Et quia patet falsum quod aliqui dicunt, septem annos fuisse mutatus in septem menses
oratione Danielis, ut dicit Glossa super locum istum.

MENOCCHIUS.

COR EIUS AD HUMANUM COMMUTETUR. Aliqua ratione
Nabuchodonosor conversus est in bestiam; 4° imagi-

TIRINUS.

ALLIGETUR id quod succisa arbores reliquum man-
sit, nempe corpus Nabuchodonosoris; alligetur, in-
quam, vinculo ferreo et areo, ponaturque (ut ex Chaldeo
verit Pagiulus) in herbis agri que foris sunt extra
septa palati regi, intra circum tamen palatio vicinum,
in quo multe aegrestes feræ conlubabantur.

M. A. vers. 15 ad 16.

nihil habet ab hominibus erigit super illud.

15. — Vulg. Hoc somnium vidi ego Nabuchodonosor
rex; Tu ergo Baltassar, interpretatione nostra festi-
tus: quia omnes sapientes regni mei non queunt
solutionem edicare mihi: tu autem potes, quia spi-
ritus deorum sanctorum in te est.

Sept. Quia Spiritus Dei sanctus in te est.

16. Vulg. Tunc Daniel, cujus nomen Baltassar, caput
intrâ semetipsum tacitus cogitare quasi una hora:
et cogitationes ejus conturbabant eum. Respondens
autem rex ait: Baltassar, somnium, et interpreta-
tio ejus non conturbent te. Respondit Baltassar,
et dixit: Domine mi, somnium his quite oderunt,
et interpretatio ejus hostibus tuis sit.

Arias. Ostupfactus est in una hora.

Sept. Et conjectura ejus hostibus tuis sit.

Syr. Et cogitationes ejus perturbabant eum.

Arab. Vultus taciturnus demisit circa horam unam.

LITERALIS.

ratione, et opinione sua, quia se talem rebatur;
2° quia cordis et corporis ejus temperamentum ita
immutatum et effteratum est, ut esset simile bestie;
3° quia rationis usus privatus, et mente captus tan-
tum uteretur phantasiam, eaque ferim, qualis est
ursus, aut bisonis.

SEPTEM TEMPORA, septem anni.

TIRINUS.

Cor ejus ab humano commutetur, id est, phan-
tasia et appetitus ejus non sint amplius ut in homine
benè sono esse solent, sed cor feræ detur ei, id est,
ut ita turberetur phantasla, ut videatur sibi esse bestia,
v. g., ursus vel bisons, vel alius bos sylvestris, in-
quit S. Thomas. Nec tamen sola phantasla et appeti-
tus ejus sic turbata fuerunt, sed etiam cordis et cor-
poris temperamentum ita immutatum et effteratum
est, ut esset simile temperamentum feræ bestie, quan-
tum fieri potuit etiam natura humana amissionem.
Unde et facies ejus ab humana fuit nominib[us] diversa,
et accedens ad ferim: cutis non molles, sed dura,
pilis vestita crassissima, longissima et nigerrima
ex fuligine crassissime melancholia sensim subortis,
qua referunt horridas et minaces cristas aquila.
ut dicitur v. 30, manus et pedes callosi, ungues
quasi aquilini armati, quibus lumi instar quadrup-
edis incurvus, pronus, et semper nudus reptabat, nec

nisi herbis et radicibus, ut bovine appetitui sibi à litteram de Nabuchodonosor, arguant primò, quia non est verisimile quod rex fuisse dimisus currere per campos cum bestiis, sed magis fuisse ligatus et inclusus. Similiter nec quod per tantum tempus vixisset nudus et sub dio. Tertiò impossibile videtur, quod ita diu vixisset tali cibo, quia infra dicitur: *Fenum quasi bos comedes.* Quartò, quia in tanto tempore bestiae devorassent eum, ut videtur. Quintò, quia non est verisimile, quod per 7 annos tantum regnum fuisse sine rege, et non legitus alius institutus, et si fuisse institutus, non est verisimile quod ei cessasset post furiam; id est dicunt quod Daniel ad litteram loquitur hic de diabolo sub metaphorā de Nabuchodonosor. Sed dictum istorum est erroneum, quia peccatum dæmonis est irremediable, sicut diffusus traxit 2. Sententiārum, et contrarium dicere error est Origenis, cuius improbatō omittit hic propter proximitatem vitandam, et quia habetur in scriptis communib[us]. Item falsas istorum patet ex litterā ubi dicitur quod Daniel erat collega huius Nabuchodonosor, de quo est hic sermo. Quod autem esset familiaris ipsi diabolo est falsum, cum hic dicatur quod habebat spiritū Deorum sanctorum. Item somnium non potest inesse diabolo sicut nec somnus item quomodo exponebat Daniel somnium diabolo, cùm in demonibus vigeat acumen intellectus magis quam in hominibus; et id est dicendum est quod haec est vera historia, et non locutio parabolica, quod patet ex hoc quod personae sic determinate nominantur, scilicet Daniel, Nabuchodonosor et alii, et eorum officia. Item per hoc quod factum notatur sic celebre quod scribitur post regno in epistola. Ad prium igitur quod in contrarium obiicitur, dicendum quod sicut dicit Hieron., et experientia docet, multa sunt impossibilita hominī sano, que tamen sunt possibilia homini furioso: furia enim facit hominem multa agere, et pati que aliis non possent; videndum enim amentes dū sub diu morari, crudis sustentari, quibus etiam videatur quod sint bestie bestiarum etiam ferocium, et cum talibus amicitiā contrahunt. Hac Hir. Ratio autem ista rurum que dicit hic Hir. potest assignari breviter, quia furia naturam hominis deordinat, et quasi bestialiter facit, et ex hoc sequitur quod aliqua sunt eis delectabilis et possibilia quia ante non erant propter transmutationem nature, sicut mulieribus prægnantibus carbones, vel terra sit cibus delectabilis propter natura deordinationem, que tamen aliis sunt eis abominabilia. Ex hoc etiam sequitur aliud, scilicet quod cum bestiis contrahunt familiaritatē propter quamdam assimilationem ad eas, et propter hoc bestia non devorabant Nabuchodonosor, sicut et experimento videtur, quod canes ferocissimi non nocent fatis naturaliter vel amentibus. Potest tamen dici quod à bestiis fuit divinitus preservatus; et sic patet, ad quartum. Prima autem causa quare non fuit ligatus vel inclusus tempore furie, fuit quia per hoc infirmitas fuisse aggravata; patet enim ad sensum quod furiosi cùm ligantur magis infirmantur; et sciēbant homines sui per revelationem Danielis, quod in

LYRANUS.

VERS. 15. — IN SENTENTIA, etc. Hie narratur visio, quantum ad divina sententia causam, cum dicatur: *In sententia,* etc. Id est, ad petitionem sanctorum, qui sunt in terrā quam angeli presentant coram Deo, decretum est hoc à Deo in conspectu angelorum qui dicunt vigiles rationibus praeditis, et causa subditur.

DONEC COGNOSCANT, etc., id est, homines.

QUONIAM DOMINATUR, etc., transferendo regna secundum voluntatem suam.

ET HUMILLIMUM HOMINEM, id est, Christum.

CONSTITUĒT SUPER EUM. Secundum quod ipsemet dicit Math. 45: *Data est mihi omnis pot. in celo et in terra.* Vel secundum litteram per hoc intelligitur Nabuchodonosor, qui de humili statu primò fuit ad regnum elevatus, sed propter superbiam ad tempus dejectus, et per humilitatem iterum restitutus.

MENOCIUS.

IN SENTENTIA VIGILUM, quasi dicat: Ita décernunt vigilis, id est, angeli, jubente Deo, ad sermonem et petitionem sanctorum: ita D. Hieron. In texto Chaldaeo est: *Decreto vigilum hoc (scilicet fieri), et in sermone sanctorum petitio;* et sententia videtur esse: *Sancti,* id est, inferiores angeloi, querent quare Deus ita fecerit; et huius petitioni respondetur: *Ut cognoscant viventes quod dominus Excelsus in regno hominum,* id est, *quod Dominus est altissimus regni hominum,* ut habent Sept.

TRINUS.

IN SENTENTIA VIGILUM, id est, angelorum, sic decretum est, nemp̄ Deo jubente; et hic est sermo sanctorum et petitio. Id est, ita pronuntiarunt; et judicarunt sancti angeloi præsidies monarchia Babylonica, ad petitionem et supplicationem aliorum angelorum tutelarium singularium provinciarum, urbium, et personarum, qui de nimia tyrannia superbia quererantur, quasi de altero Lucifero.

LITERA.

VERS. 15. — HOC SONNUS VIDI, etc. Per hoc patet falsitas illorum qui dicunt quod ea que dicuntur in hoc capite non sunt intelligenda ad litteram de Nabuchodonosor, sed de diabolo, qui in consummatione seculi consequetur maiorem gloriam quam illi angelii qui non peccaverunt. Quod autem non intelligatur ad

campus non moreretur, sed finaliter in regnum restituatur. Ad quintum dicendum, quod regnum tempore illo fuit gubernatum per principes, et maximè per Daniēlē, qui diligebat regem; et quia per Daniēlē revelationem sciebant regem restituendum, id est nullum alium audebant interim statuere, ne Nabuchodonosor postea restitutus puniret eos tanquam reos criminis lese majestatis. Item quia Nabuchodonosor regnum ampliaverat, et glorificaverat, id est cum majori patientia principes eum expectabant. Vel aliter potest dici quod filius ejus Evilmerodach, illo tempore regnavit. Quod autem postea cessit patri, dicendum quod hoc fecerunt principes, qui ejus malitiam odiebant; unde ut dicant aliqui propter mala que fecit tempore infirmatam paternam, fuit postea incarceratus a patre cum Joachim rege Iuda; ex quo cum eo amicitiā contraxit, et eum de carcere extraxit, ut habetur 4 Reg. 43: *Tu ergo, Baltazar.* Hic consequenter ponit visionis interpretationem.

Et dividitur in duas partes, quia primò ponitur ipsa interpretatio; secundò interpretationis impletio, ibi: *Omnia hec.* In prima parte dicitur sic: *Tu ergo, Baltazar,* id est, Daniel. *Narra festinus.* Quasi dicat: Non indiges temporis dilatione ad cogitandum propter diuinam sapientiam, quae est in te.

LYRANUS.

VERS. 16. — TUNC DANIEL. Cepit intra semelipsam tacitus cogitare: quia nolebat citio procedere ad de-nuntiandum regi anni.

ET COGITATIONES, etc. Quia rex honoraverat eum multum, et socios ejus, et id est quasi gratius conturbabatur de male ejus futuro, unde sequitur post.

DOMINE XI, quia, licet veritas contra superiores sit

dicenda, tamen cum reverentia debet dici.

MENOCIUS.

COGITATIONES EIUS CONTURRAVANT EUM, quia scilicet doliebat Daniel, regi sibi tam amico, per hæc somnia tam dira portendi.

VARIETAS LECTIONUM. A vers. 17 ad 22.

VERS. 17. — Vulg. Arboreum quan vidisti sublimem atque robustum, cujus altitudine pertinet ad celum, et aspectus illius in omnem terram.

Sept. Quam vidisti magnificatum et corroboratum, etc., et latitudo ejus in omnem terram.

Chald. Et ramis ejus in omnem, etc.

18. — Vulg. Et ramis pulcherrimi, et fructus ejus nimis, et esca omnium in ea, subter eam habitantes bestiae agri, et in ramis ejus commorantes aves cœli.

Arias. Frons ejus pulchra.

Sept. Folia ejus florentia.

Arab. Folia ejus ubera.

19. — Vulg. Tu es rex, qui magnificatus es et invictus; et magnitudo tua crevit, et pervenit usque ad colum, et potestas tua in terminos universi terre.

Sept. Et magnitudo tua magnificata est.

Syr. Et maximus evasisti.

20. — Vulg. Quod autem vidi rex vigilem et sanctum descendere de cœlo, et dicere: Succidite arborem, et dissipate illam, attamen germe radicum ejus in terrâ dimittite, et vinciat ferro, et aer in herbis regi. Erat habitatio tauri.

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

VERS. 17. — Arboreum quan vidisti. Licet omnes ita vertant, tamen pro arbore in Chaldaeo est *ilan.* Vocabulum Hebreum est *elon* quod inventur etiam cum *iod*, significante arborē et fortē; unde illud Isaiae 61: *Et vocabuntur in eis fortis justitiae,* potest veri: *Vocabuntur in eis arbores justitiae.* Aspectus illius in omnem terram; Sept. *Et latitudo ejus;* Chald. *Et rami ejus;* latitudo enim ejus ex ramis ejus proveniebat. 20. *Viderit vigilem;* Sep. Hir. *Pro vigile legit;* quod nomen idem quod ver, a hinc non pro vere accipitur, sed pro angelo, qui Hebr. dicitur *Hir*, voluit enim Theodosio nomen Hebreum mutare, quod est *ghâr* à verbo *ghadar*, quod significat ostendere, excitare, exurgere, vigilare; unde *hir* significat vigilantem, sive vigilem; significat etiam civitatem, resurrectionem, et inimicum.

ANNOTATIONES.

RANUS.

VERS. 17. — ARBOREM QUAM VIDISTI. Hic incipit exponere visionem ex modo quo superioris est exposita: et id est patet ex dictis sententia usque ibi.

MENOCIUS.

ASPECTUS ILLIUS IN OMNEM TERRAM: Sept. *Latitudo*

ejus in omnem terram. Id est, quae videtur per omnem terram ramos diffundere.

VERS. 18. — NIMBUS, uberrimus.

ESTIUS.

VERS. 22. — CUM BESTIAS FERISQUE ERIT HABITATIO

TUA. VERS. 50. — EADEN HORAS SERMO COMPLETUS EST. ET

tanderi VERS. 33.— SENSUS MEUS REVERSI EST IN ME, ET FIGURA MEA REVERSA EST. Non significatur eum mutatum fuisse in figuram bestie, ac multo minus veram fuisse bestiam, quasi describat nobis Scriptura, vel asinum Apulei, vel simile aliud monstrum; sed significatur ita mente captus fuisse, ut inter bestias agens, ferarum more vixerit, pils ejus, et ungibus sine humano cultu crescentibus, instar aquilarum aut aliarum avium, ut hic clare dicitur. In epistola nostra ex his que falsò inscribuntur Aug. ad Bonif. dicitur quid Nabuchodonosor ob superbiam suam in boven ex homine fuerit commutatus. Sed non est illa epistola Augustini. Tertullianus in fine libri de Punitentia, scribit ad hunc modum de Nabuchodonosor: Dù punitentiam Domino immolarat, septem squalore exomologesim operatus, ungulum aquilinum in more effaratione, et capilli incurvè horrem leoninum referente. Sic ille. Quibus verbis

VARIETAS LECTIOMUM.

VERS. 23.— *Vulg.* Quod autem precepit ut relinqueretur germen radicum ejus, id est, arboris; regnum tuum tibi manebit, postquam cognoveris potestatem esse coelestem.
Arias. Dixerunt dimittere radicum radicum ejus, etc., regnum tuum tibi constans.
24.— *Vulg.* Quamobrem, rex, consilium meum placeat tibi, et peccata tua eleemosynis redime, et iniurias tuas misericordiis pauperum: forsitan ignoscet delictis tuis.
Arias. Vox delapsa est.

Syr. A te clapsum est.
Arab. A te devolutum.
29.— *Vulg.* Et ab hominibus ejicente te, et cum bestiis et febris erit habitat tua: fenum quasi bos comedes, et septem tempora multabuntur super te; donec scias quid dominetur Excelsus in regno hominis, et enicunque voluerit det illud.
Alias. Vox finita est, et ex homine detonsus.
Syriac. Fortis felicitas tua prorogabitur.
Sept. Fortassis erit longanimitas delictis tuis.
Chalda. Abrumpere peccata, etc., forte erit sanitas.
Arab. Antioch. Eleemosynis involve, operi.
Syr. Probaberit tibi, etc., misericordia erga imbecilles usquedam amorem atque insipientias tuas.
25.— *Vulg.* Omnia haec venerunt super Nabuchodonosor regem.
26.— *Vulg.* Post finem mensium duodecim in sua Babylonis deambulabat.
Arias. In fine lunaris, etc., super palatio regni Babylonie deambulans fuit.
27.— *Vulg.* Respondit rex, et ait: Nonne haec est Babylon magna quam ego edificavi in domum

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

VERS. 25.— Regnum tuum tibi manebit. Alii: Erit constans. 24. Consilium meum placeat tibi. Alii: Sit se pulcrum super te. Sed rectè veritè noster interpres; eadem enim est intelligentia, sed aperioribus verbis. Pro consilium, Hebreice est matchi à verbo malac, quod significat consilium suscipere, et regnare, et regem constitutere. Peccata tua eleemosynis redime. Alii: Justitia redime. Hebr. betsikah, quod significat justitiam cum misericordia conjugem: sensus est quae reddit interpres: Da operam ut Deum places eleemosynas propter quas dimittit tibi peccata tua. Forsitan ignorset delictis tuis. Alii: Si forte prolongatio sit paci tua. Chalda. Sanatio delicto tuo, sed idem in omnibus sensus, arcah, et elongationem, et sanitatem dicit. Pro redime autem, Chalda. est peruk, id est, abrumpe, sed non solum abrumpe, sed et refinem significat; inde enim peru voluntate redemptor, et parcan redemptus. 30. Donec capilli ejus in similitudinem aquilarum crescent: Sept. Leomum; unde S. Epiph. et Dorothe, hauserunt suam sententiam de rege in leonem transformato; verum omnes alii, præter Arab. tamen, habent aquilarum.

satis indicat eum non penitus in formam bellinam fuisse mutatum. Sed queres: Qui est ergo quod Nabuchodonosor ipse v. 35 dicit: Et figura mea reversa est in me? Aliqui respondent quid vox Hebreæ significet propriè splendorum, quasi dicit: Pristinum honorem et splendorem sibi redditum. Sed simpliciter responderi potest quid figura ejus reversa est ad eum; scilicet, illa qua recesserat per tantum deformitatem ungulorum et capillorum, hisdem pristino more resectis. Atque item non est improbabile, cum diu more brutorum spectante terram, manibus, pedibusque reptasse, quod commodius fenum et alias herbas terre carperet; his enim totuero septem inter feras eum vicitellasse certum est, ex v. 22 et 50. Vel hoc igitur modo figura ejus fierum reversa est ad eum, dum iterum erecto vultu incepit ambulare.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

VERS. 24.— QUAMOBREM REX: ubi positè expositione, ponitur monito Danielis momentis regem ad punitentiam et opera misericordie, ut per hoc averatur pena futura ab eo, quia nesciebat propheta utrum hac propheta esset dicta per communionem tantum, quia tales communiones frequenter intelliguntur sub conditione, scilicet, si illi contra quos dicuntur perseverant in malo. Unde dicit Dominus Ior. 18: Repete loquar, etc. Si punitentiam egreditur illa à malo suo, agam et ego punitentiam super malo quod cogitavi a facerem.

ESTIUS.

QUAMOBREM REI CONSILII MEE PLACEAT TIBI. ET PECCATA TUA ELEEMOSYNIS REDIME. Inveluntur hereficii in Catholicos, quod satisfactionis vocabulum in scholas invenerit, cum magis, aiunt, injuria Christi. Sed cur non potius inveluntur in Danieli, qui non tantum satisfactionis, sed etiam redempcionis vocabulum videtur homini tribuere? sic enim dicit: Peccata tua eleemosynis redime. At queres: Qui? An ergo homo sit sui ipsius redemptor?—Respondeo, si aliquo modo redimit se a peccatis, vel redimit sua peccata, ut hic suadet propheta regi, certè consequens est ut sit aliquo modo suis redemptor; sed Christus propriè redemptor est, quia passione sua pretium patri exhibuit, quo peccata simplieriter redimuntur; scilicet quod penitentia eterna eis debitat: homo autem per eleemosynas, seu redempcionis, nominis de gratia, et meritis unius redemptoris procedit; per quem et virutem satisfaciendi accipit.

LYRANUS.

Post finem mensium duodecim. Sanctus Hieronymus et alii putant regem eleemosynas largitum fuisse, ideoque ad duodecim menses dilatam esse Dei contra eum sententiam, donec rursum bonum clementie amisi malo superbiam.

MENOCCHIUS.

Post finem mensium duodecim. Sanctus Hieronymus et alii putant regem eleemosynas largitum fuisse, ideoque ad duodecim menses dilatam esse Dei contra eum sententiam, donec rursum bonum clementie amisi malo superbiam.

VERS. 27.— RESPONDIT REX. Non dicitur hic quod aliquis loqueretur cum eo, et idcirco dicendum quid respondit suæ cogitationi, quia tunc cogitat de actione sua, quam predixerat sibi Daniel, et reputabat falsum et impossibile, quia jam annus transierat, et proper magnitudinem potentie et superbiam sue.

Et ait: NONNE HEC EST, etc.; quasi dicit: Quis possit me dejicare? Dicitur autem Babylon magis, quia secundum quod dicit Hieron. sup. Isa., ipsa erat collata in quadro, et quodlibet latus quadrati habebat 16 milliarum, id est, octo leucas. Nec est mirum, quia tunc tunc collibantur civitates, quod quilibet secundum statum suum habebat iuxta dominum suum fortum et vineam, ubi terra nascentia crescabant; unde dicit posset vivere cum familiâ sua in obsidione. Capitolium autem vel fortitum illius civitatis, erat turris editissima a filiis Noe, ut hæetur Genes. 11.

QUEM EGÓ EDIFICAVI, etc. Non enim edificaverat

simpliciter illam civitatem, sed fecerat eam metropolim sue monarchie, et eam ampliaverat, et fortificaverat ad robur regni sui et decorum, propter quod reputabat dictum Danielis trufatum,

MENOCCHIUS.

RESPONDIT REX, ET AIT. Chaldaismus, pro, capit

rex dicer.

QUAM EGÓ EDIFICAVI, etc. Quam ego magnificis operibus, ut digna esset in qua regum sedes esset. Babylonem Nemrod, sive Belus Nini pater edificaverat primus, eam auxerat deinde Semiramis, et Nabuchodonosor magnificenter ornaverat. Haec dicit Nabuchodonosor cum ingenti fastu, somni et interpretationis oblitus, aut illud negligens, et parvipendens.

LYRANUS.

VERS. 28.— CUM SERMO, etc. Ut ei ostenderet Deus quod propter superbiam suam punitus est, id est ipso

loquente superbè, subditur infictio poneat, cùm diciatur :

Vox de cœlo ruit, quasi quoddam pondus dejiciens ejus superbiam, et vox facta est in apero, ut Dei vindicta intelligatur à populo, quia non ambulabat solus per salutem suam, sed multi erant cum eo, qui vocem de celo audierunt.

Tibi dicitur, NABUCHODONOSOR. Sensus patet ex predictis : Sequitur :

Vers. 29. — FENUM QUASI BOS. Ex hoc patet quid non fuit mutatus in bovem, ut dicit Josephus, quia non dicitur hic *bos*, sed *quasi bos*, simil modo viveundo, ut habetur in decretis ; 24, q. 4, Remittuntur.

Vers. 30. — Et bore coeli, quia celo tantum tegebatur.

DONEC CAPILLI, etc., id est, secundum longitudinem alarum aquile, qui non tondebatur.

ET UNGUES, eadē ratione.

MENOCIUS.

EX HOMINIBUS ABJECTUS EST. Videtur à principio, cùm furere excipisset, vinculis fuisse ligatus, et quidem, ut pars est credere, molitoribus, sed illis diffractis, validioribus, atque adē ferreis, dictum enim fuerat num. 12 : ALLIGETUR VINCULO FERREO ET AEREO ; sed cùm vinculis insania cresceret, et ipse ratus se feram quād maximē fugere conetur, ut relique solent belluce, videntur domestici consilio Danielis usi, eum foras non sine charorum luctu, dimisisse.

VARIETAS LECTIONUM. A vers. 31 ad 54.

Vers. 31. — Vulg. Igitur post finem dicunt, ego Nabuchodonosor oculos meos ad colum levavi, et sensus meus redditus est mihi ; et Altissimo benedixi, et viventem in sempiternum laudavi, et glorificavi ; quia potestas ejus potest semper, et regnum ejus in generationem et generationem.

Pagn. Et cognitio mihi data est.

Arias. Super me reversa est, etc., quia potestas sculi.

Sep. Et renes mei ad me reversi sunt.

Reg. Mens mea.

Syrus. Cum exacti fuissent dies illi, etc., viventem exornavi.

Arab. Et redeunte ad me iudicio meo.

32. — Vulg. Et omnes habitatores terre apud eum in nihilum reputati sunt : juxta voluntatem enim suam facit tam in virtutibus celi quam in habitatoribus terra ; et non est qui resistat manui ejus, et dicat : Quare fecisti ?

Pagn. Et non est qui percusat manu suā.

Arias. Faciens in exercitu celorum.

Syr. Nemo sit qui manu ejus criminetur.

33. — Vulg. In ipso tempore sensus meus reversus est.

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

Vers. 31. — Sensus mens redditus est mihi. Pagn. Cognitio mea, non enim de quoquaque sensu loquitur, sed de intellectivo vel rationali ; unde Sept. Reg. habent : Mens mea. 32. In virtutibus celi. Alii : In exercitu, quod in idee recedit ; non enim accipitur hic *virtus* pro morali aut theologica virtute, sed pro exercitibus angelorum. In Chald. est *chel*, quod Hebreacē dicitur *chail*, et significat vim, exercitum, fortitudinem, et virtutem potentie.

TIRINUS.

Eadem hora, tanquam amens factus, ne sibi et aliis noceret furibundus, manicis arcenis, et compediens ferreis adstrictus, cum nollet in palatio commorari, monitu Daniels in proximum ferarum circum abducatur, et ita ex hominibus, id est, ex hominum consortio, abjectus est, regnum interim Chaldaeorum administrante Evilmerodach, seu Baltassare ejus filio, una cum regni optimatibus ; qui completo decimū septenāgio Nabuchodonosorem jam sana menti redditum, regno quoque et solo suo restiterunt, ut dicitur versus 35. Sed paucis post mensibus è vita demigravit, quarti Regum 25, vers. 27, et Ezechiel. 26, versus primo, et capite 29, versus primo, verosimiliter in inchoata penitentiā, et animi erga Deum submissione ad mortem usque perseverauit, ac proinde aeterna salute donatus, ut docent Josephus, Dorotheus, Epiphanius, Augustinus, Theodoreus, Lyranus, Carthusianus, Pererius et alii. Quod enim versus 5, Belus vocet Deum suum, loquitur de tempore non praesenti, sed diu praeterito, quo olim Daniel adhuc puer nomine à Belus desumptum indiderat capite primo, versus 7. Quod Judeo est captivitate non liberabit, et alia tyrannice occupata non restituirit, solum argumento est non diu supervixisse. Forsan moribus hæc et alia similia filio suo Evilmerodach commendavit ; et ideo hic Jechoniam regem Juda mox à morte patris, vinculis exemit, et régio honore condecoravit, 4 Reg., v. 27.

ad me, et ad honorem regni mei decorumque perveni, et figura mea reversa est ad me, et optimates mei, et magistratus mei requisierunt me, et in regno meo restitutus sum ; et magnificientia amplior addita est mihi.

Pagn. Cognitio mea data est mihi, et ad glorian regni, et decoris, etc., et in regno meo confirmatus sum.

Arias. Decor meus, et splendor meus redditus est mihi.

Sept. Renes mei reversi sunt, etc., et tyraanni mei, et magistratus mei quererant me.

Arab. Ad speciem meam redili.

34. — Vulg. Num igitur ego Nabuchodonosor laudo, et magnifico, et glorifico regem celi ; quia omnia opera ejus vera, et viae ejus iudicia, et gradientes in superbia potest humiliare.

Pagn. Omnia opera ejus veritas.

Sep. Et superexaltatio.

Syr. Opera sunt ex justitia, et eos qui insolenter indecent.

Arab. Omnes actiones ejus legitime sunt, et deprimente potest.

CONCORDIA ET EXPOSITIO LITTERALIS.

Vers. 31. — Sensus mens redditus est mihi. Pagn. Cognitio mea, non enim de quoquaque sensu loquitur, sed de intellectivo vel rationali ; unde Sept. Reg. habent : Mens mea. 32. In virtutibus celi. Alii : In exercitu, quod in idee recedit ; non enim accipitur hic *virtus* pro morali aut theologica virtute, sed pro exercitibus angelorum. In Chald. est *chel*, quod Hebreacē dicitur *chail*, et significat vim, exercitum, fortitudinem, et virtutem potentie.

LYRANUS.

161
COMMENTARIA. CAPUT IV.
162

Non est qui resistat manui ejus. Alii : Non est qui percusat manu suā, sed non ita clarè ac Vulg. Accipitur manus pro potestate. Syr. Qui manum ejus criminetur, potest enim ejus non crudelis, sed equissima. 33. Et figura mea reddita est mihi. Alii : Ad speciem redii, nou quod humanam figuram, seu speciem amisisset, si figura pro conformatione corporis accipitur, et hominis specie accipiat : amisit tamen pulchritudinem et colorē, creverunt ei ungues ad instar avium, et capilli ad instar aquilarum, et hoc modo figuram amisit, hoc est exteriorum venustatem, et pulchritudinem. Et omnes optimates et magistratus mei. Alii : Et tyrami, sed hic tyrannus in bonam partem sumitur. 34. Omnia opera ejus vera. Alii : Veritas, id est, verissima, Syr. : Ex justitia procedunt, id est, sunt æquissima.

ANNOTATIONES.

LYRANUS.

FIGURA MEA, etc., sordibus abstensis, resecatis unguibus, et pilorum sylva, quā horribat.

MAGNIFICENTIA AMPLIOR. Idem videmus Job post gravissimam calamitatem accidisse, c. 42, cui haec historia similis est. Nimurū majus gaudium est in celo super uno peccatore penitentiam agente, quā super nonaginta novem justis, que non indigent penitentia.

LYRANUS.

NUNC IGITUR. Hic ponitur conclusio, cùm dicatur : Nunc igitur, ore.

ET MAGNIFICO ; corde.

ET GLORIFICO ; opere.

REGEM COELI ; cuius regnum solum est stabile.

QUA OMNIA, etc. ; quia procedunt secundum regulam sapientiae, quae non potest errare.

ET OMNES VITE EJUS, modi faciendi.

JUDICIA, id est, recti.

ET GRADIENTES IN SUPERBITA POTEST HUMILIARE. Hoc cognoscet per experientiam. Dubitatur à quibusdam utrum iste Nabuchodonosor fuerit salvatus : propter hoc quod dicitur de eo, Isa. 14 : Detracta est ad inferos superbia tua, concidit cadaver tuum ; et infra : Verisimiliter ad infernum detrahitur in profundum lacum. Et multa quae dicuntur, ex quibus aliquibus videatur quod sit damnatus. Dicendum quod est salvatus, quia Scriptura terminat historiam ejus in sui humiliacione et divinae virtutis, et fidei confessione, ut hic patet : quod non fit in Scripturā, nisi de his qui sunt in statu salutis, hoc etiam dicit decretum 25, q. 4, Nabuchodonosor ; ad illud quod dicitur in contrarium in Isa., dicendum, quod dictum est per communiationem, intellectu conditione, scilicet si non poniterit : quia tamen ponitur, ideo ad infernum damnatorum non descendit, sicut Isa. 38, per Isaiam dictum est Ezechiel : Dispone domui tue, quia morieris tu, et non vies, quia tamen ponitur, ideo sententia mutata fuit, et additum sunt vite ejus 15 anni ; ut habetur ibidem.

MENOCIUS.

LAUDO, ET MAGNIFICO, ET GLORIFICO REGEM COELI. Ex hoc loco graves autores colligunt Nabuchodonosor ad Deum conversum, et eternam salutem consequentum. Ita Dorotheus, in Synopsis, Epiphanius, in Vita Daniels, Lyranus, Carthusianus, et favent Theodoreus, et D. August., epist. 122, et alii apud Salian., anno mundi 3472, num. 9 et sequentibus.

SENSUS MEUS, rationis USU.

PERVENI, REVERSI SUM, ut habet Pagn.